

Warmuzińska-Wnuk, Joanna

Czasopismo "Farmacja Polska" jako źródło do historii zawodu farmacji

Medycyna Nowożytna 15/1 - 2, 159-166

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Czasopismo „Farmacja Polska” jako źródło do historii zawodu farmacji

Historia powstania czasopisma „Farmacja Polska” sięga drugiej połowy 1945 r., bowiem 15 czerwca tego roku został zwołany pierwszy po wojnie Zjazd Naczelnej Izby Aptekarskiej (oficjalnej reprezentacji zawodu farmaceutycznego). Na zjeździe, w którym brały udział władze państwowe, zapadły ważne uchwały dotyczące problemów, z którymi borykało się ówczesne środowisko aptekarskie. Postanowiono m.in. utworzyć czasopismo o charakterze naukowo-zawodowo-społecznym, a także zorganizować Farmaceutyczny Instytut Wydawniczy¹.

W wyniku podjętych postanowień kilka dni po zjeździe odbyło się pierwsze posiedzenie Prezydium Naczelnej Izby Aptekarskiej (NIA). Brali w nim udział:

- prezes NIA – prof. Bronisław Koskowski²,

¹ E. Szyszko, „Farmacja Polska” w XXX-leciu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Farmacja Polska” 1974, nr 8, s. 725–737.

² Bronisław Koskowski (1863–1946) – studia ukończył na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim w 1886 r., uzyskując tytuł prowizora farmacji. Prowadził działalność oświatową, polityczną, naukową i gospodarczą. We Lwowie w latach 1887–1907 był redaktorem „Czasopisma Towarzystwa Farmaceutycznego”. Wydawał również „Kalendarz Farmaceutyczny”. Od 1908 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował jako wykładowca propedeutyki farmacji na oddziale farmaceutycznym Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1926 r. utworzył Wydział Farmaceutyczny przy Uniwersytecie Warszawskim, na którym pełnił początkowo funkcje prodziekana, a później dziekana. Był również inicjatorem Komitetu Budowy Gmachu Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Warszawskiego, powstałego w 1925 r. Po II wojnie światowej został

- wiceprezes NIA – mgr Edmund Szyszko³,
- sekretarz generalny NIA – mgr Stanisław Biele,
- dyrektor Warszawskiej OIA – mgr Bogusław Borkowski,
- inni działacze zawodowi: mgr A. Marcinkowski, mgr J. Szymański, mgr W. Włosiński, mgr T. Zając i mgr H. Kowalewski.

Na spotkaniu zapadła także decyzja o nazwie nowego czasopisma – „Farmacja Polska”⁴.

Pierwszym redaktorem „Farmacji Polskiej” został mgr Bogusław Borkowski. Pod jego redakcją ukazało się siedem pierwszych numerów czasopisma. Komitet redakcyjny tworzyło Prezydium Naczelnej Izby Aptekarskiej.

Drugim redaktorem „Farmacji Polskiej” został mgr Edmund Szyszko⁵, pełniący tę funkcję w latach 1946–1968. Podobnie jak poprzednio, w składzie komitetu nie zabrakło Prezydium Naczelnej Izby Aptekarskiej.

Kolejnym redaktorem czasopisma został Jan Piasecki – kierownik działu naukowego „Polfa”. Stanowisko sprawował od 1968 do 1970 r. Zastępcą redaktora mianowano dr. J.K. Podlewskiego, a członkami Kolegium Redakcyjnego: mgr W. Anasiewiczową, dr. B. Kamińskiego, prof. dr. L. Krówczyńskiego, doc. dr. H. Ludwickiego, mgr. E. Szyszko.

Funkcję następnego redaktora „Farmacji Polskiej” od 1971 r. objął Jan K. Podlewski, który w latach 1951–1971 był sekretarzem tegoż czasopisma.

Od 1975 r. redaktorem „Farmacji Polskiej” została dr farm. Alina Zduńska, zastępcą – dr farm. Janina Kamińska, a sekretarzem – Krystyna Serafin⁶.

„Farmacja Polska” od 1958 roku ukazywała się jako miesięcznik. W pierwszych latach wydawania miesięczne numery posiadały do 534

prezesem NIA. Zmarł 6 kwietnia 1946 r. W. Wiśniewski, „Farmacja Polska” 1963, nr 23–24, s. 479–481.

³ Edmund Szyszko – urodzony 4 września 1895 r. w Jadowie. W 1915 r. uzyskał stopień pomocnika aptekarskiego w Charkowie i tam rozpoczął studia farmaceutyczne, które ukończył w Warszawie w 1928 r. Od 1922 r. brał czynny udział w pracach Związku Zaw. Farmaceutów Pracowników jako członek lub przewodniczący różnych sekcji. W 1945 r. został wybrany do władz NIA. Dwukrotnie został odznaczony za pracę zawodową i społeczną Złotym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

⁴ L.S., „Farmacja Polska” 1960, nr 17–18, s. 340–341.

⁵ E. Szyszko, „Farmacja Polska”.

⁶ Edmund Szyszko – wieloletni redaktor czasopism farmaceutycznych. Był redaktorem organu Związku Zawodowego Farmaceutów Pracowników – „Kroniki Farmaceutycznej”.

⁷ E. Szyszko, „Farmacja Polska”.

stron, jednakże w latach pięćdziesiątych liczba stron zmniejszyła się do 313, a od początku lat sześćdziesiątych wzrosła ponownie do ponad 600 stron. Od stycznia 1958 r. do marca 1966 r. „Farmacja Polska” ukazywała się jako dwutygodnik. Jednakże długi czas oczekiwania gotowego materiału na druk, dochodzący do 3 miesięcy, zmusił redakcję do ponownego przekształcenia czasopisma w miesięcznik. Od 1945 r. czasopismo ukazywało się w formacie B4, a od 1964 r. – w formacie A4. Przez niespełna 20 lat okładka była jednobarwna, chociaż w latach 1953–1958 zewnętrzne strony zdobiono podobiznami przyrodników polskich i obcych, fotografiami wnętrz dawnych aptek, a od 1973 r. czasopismo drukowane jest w wielobarwnej okładce i na lepszym gatunkowo papierze.

W pierwszych pięciu latach działalności, tj. do 6 stycznia 1951 r., czasopismo „Farmacja Polska” wydawane było przez Instytut Wydawniczy przy Naczelnej Izbie Aptekarskiej im. prof. dr. B. Koskowskiego. Przewodniczącym Instytutu był wówczas mgr Edmund Szyszko, dyrektorem – mgr K. Piotrowski, a sekretarzem – red. R. Wallewein. Nakładem tego Instytutu ukazywały się też podręczniki i pomoce naukowe dla studentów farmacji. Warto również wspomnieć, że „Farmacja Polska” była jedynym po wojnie czasopismem, w którym drukowano artykuły naukowe z różnych dziedzin farmacji.

Po upaństwowieniu aptek, w 1951 r. czasopismo zostało przejęte przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich (PZWL), a patronat nad nim przejęło Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne (PTF). Powołano także nowy komitet redakcyjny i kolegium redakcyjne⁷.

Po przejęciu przez PZWL, w 1951 r. czasopismo zaopatrzone w podtytuł: „Czasopismo poświęcone zagadnieniom ideologicznym, naukowym i społeczno-zawodowym”⁸.

Pierwszy numer „Farmacji Polskiej” drukowany był w liczbach 2 500 tys. egzemplarzy, drugi numer – w 50 tys., ale lata pięćdziesiąte spowodowały zmniejszenie nakładu do 2040 egz. W 1969 r. liczba ponownie wzrosła i wyniosła 4300 egz.

W pierwszych trzech latach działalności siedzibą był lokal NIA przy ul. Kniewskiego 9, a później przy ul. Długiej 16. Po przejęciu czasopisma przez PZWL, redakcja mieściła się przy ul. Chocimskiej

⁷ Tamże, s. 728.

Członkami kolegium byli: mgr M. Rapczyński (1954–1961), prof. dr L. Krówczyński (1958–1965), doc. dr H. Ludwicki (od 1959 r.), mgr W. Anasiewiczowa (od 1960 r.), mgr J. Piasecki (1960–1968), dr B. Kamiński (od 1965 r.), mgr J. Nowicka, mgr T. Szuba, mgr E. Szyszko, doc. dr H. Chwiałkowski, mgr A. Drochocka, dr A. Zduńska i dr A. Osicka.

⁸ W.W. Głowacki, *Czwierćwiecze czasopisma „Farmacja Polska” (1945–1969)*, „Farmacja Polska” 1970, nr 2, s. 87–102.

22, następnie została przeniesiona na ul. Mokotowską 14, a później – na ul. Długą 38/40. Ostatecznie siedzibą czasopisma został lokal przy ul. Długiej 16 w Warszawie.

Na początku działalności redakcja „Farmacji Polskiej” wprowadziła podział czasopisma na następujące działy:

- Artykuły naukowe i pogładowe,
- Zagadnienia zawodowe i społeczne,
- Historia farmacji,
- Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne,
- Zarządy aptek,
- Apteki Szpitalne,
- Zjazdy, konferencje, narady,
- Streszczenia z czasopism obcych,
- Studia farmaceutyczne,
- Jubileusze i rocznice,
- Nowe leki,
- Problemy farmaceuty-praktyka,
- Przegląd czasopism,
- Z karty żałobnej,
- Wiadomości ze świata,
- Z wydawnictw,
- Kronika,
- Listy do redakcji,
- Zagadnienia prawne.

Przyjęty podział miał m.in. na celu zapoznanie farmaceutów z nowymi osiągnięciami naukowym, relacjonowanie zjazdów, kongresów i spotkań Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Dzięki temu można obserwować zmieniający się charakter zawodowy, a nawet społeczno-ideologiczny pisma. Poprzez zamieszczanie artykułów o charakterze politycznym czy krótkich haseł ideologicznych, „Farmacja Polska” brała też udział w doksztalcaniu ideologiczno-politycznym farmaceutów.

Czasopismo to miało jednak charakter zawodowy i poświęcone było głównie zagadnieniom naukowym i społecznym. W pierwszych latach działalności większość publikowanych prac poruszała problematykę historyczną. Można przypuszczać, że liczne publikacje o tej tematyce były w pewnym sensie ucieczką od teraźniejszości i związanych z nią przemian polityczno-gospodarczych, w której próbowała odrodzić się też farmacja. Duża liczba artykułów nawiązywała do lat sprzed 1939 r., aż po 1945 r. Publikacje z tamtego okresu dotyczyły dziejów aptekarstwa, czasopiśmiennictwa, wydziałów farmaceutycznych, muzealnictwa czy

etyki zawodowej. Zdarzało się, że artykuły te często nie zawierały przypisów i oparte były na materiałach znajdujących się w posiadaniu prywatnych autorów⁹. Wśród licznych publikacji zamieszczano także apele nawołujące aptekarzy i ich rodziny do „wyteżonej pracy”, mającej na celu podniesienie poziomu zawodowego aptekarstwa, przede wszystkim poprzez odbudowę zniszczonych aptek. Jako przykład można tu przytoczyć wypowiedź A. Ruszczykowskiego, ówczesnego dyrektora Departamentu Farmaceutycznego Ministerstwa Zdrowia: „(...) wszystkie organizacje zawodów, wszystkie ugrupowania, wszyscy bez różnicy stanowisk, bez podziału na posiadających i pracowników, wszyscy bez zwad, ramię przy ramieniu – muszą podjąć pracę, by chlubnie wywiązać się z obowiązków włożonych na nas”¹⁰.

W 1948 r. na łamach czasopisma ukazał się apel Komisji Historycznej NIA skierowany do farmaceutów-praktyków, o zainteresowanie się historią swoich placówek oraz biografiami członków zawodu i zabezpieczenie źródeł z okresu powojennego. Ważnymi wydarzeniami, z punktu widzenia środowiska aptekarskiego, było utworzenie Departamentu Farmaceutycznego¹¹ i Izb Aptekarskich¹². „Farmacja Polska”, jako jedyne fachowe czasopismo ukazujące się po wojnie, stanowiło dla większości aptekarzy cenne źródło informacji na temat ówczesnego stanu prawnego zawodu. Znajdujemy tu także artykuły obrazujące ogół przemian, jakim podległ zawód aptekarza¹³. Już w jednym z pierwszych numerów czasopisma zamieszczony został artykuł, którego treść wzbudziła

⁹ M. Dorna, *Status farmaceuty polskiego w latach 1951–56 na podstawie „Farmacji Polskiej”*, Katedra i Zakład Historii Medycyny i Farmacji, promotor: dr hab. n. hum. Bożena Urbanek, Sosnowiec 2006.

¹⁰ A. Ruszczykowski, „Farmacja Polska” 1945, nr 1, s. 2.

¹¹ *Sprawy farmaceutyczne w pierwszym roku działalności Ministerstwa Zdrowia*, „Farmacja Polska” 1946, nr 11, s. 353–357. W dniu 11 kwietnia 1945 r. utworzono Departament Farmaceutyczny, który składał się z trzech wydziałów. Pierwszym z nich był Wydział Organizacji Farmaceutycznej, gdzie kierownikiem został mgr Franciszek Sianko. Do jego obowiązków należało opracowywanie projektów ustaw i rozporządzeń dotyczących aptek, drogerii oraz wyrobów i obrotu środkami leczniczymi, a także zajmował się sprawami: samorządu zawodowego, inspektorów farmaceutycznych, racjonalnego rozmieszczenia aptek na terenie państwa, uprawnieniami zawodowymi (aprobaty), personalnymi oraz surowcami roślinnymi. Drugim był Wydział Produkcji i Obrotu, gdzie kierownikiem został mgr M. Rapczyński. Zajmowano się tu planowaniem racjonalnej gospodarki w zakresie środków leczniczych i ich rejestracją. Ustalano przydział spirytusu do celów przemysłowych i aptecznych, sztucznych środków słodzących. Wydział współpracował też z Instytutem Eksportowym, ministerstwami oraz Komitetem Ekonomicznym Rady Ministrów. Kolejnym był Wydział do Spraw Aptecznych, w którym kierownikiem został mgr farm. Franciszek Sypka. Zajmowano się tu organizacją zaopatrzenia ludności w środki lecznicze, normalizacją środków leczniczych, normalizacją cen, orzecnictwem prawnym, ewidencją aptek i ich superrewizjami.

¹² A. Ruszczykowski, „Farmacja Polska” 1945, nr 1, s. 2.

¹³ J. Szczepka, *Definicja Apteki*, „Farmacja Polska” 1948, nr 5, s. 222–224.

dziła niepokój środowiska aptekarskiego: *Czy nastąpi upaństwowienie aptek?*¹⁴ Skutkiem tego, zaczęto publikować liczne artykuły o potrzebie odbudowy przemysłu farmaceutycznego, o trudnościach, z jakimi przyszło się zmierzyć farmaceutom po wojnie, a co miało w pewnym sensie „uśpić” czujność aptekarzy. Co prawda, trudności te były ogromne, a wynikały przede wszystkim z braku odpowiedniego zaopatrzenia aptek w środki lecznicze, spowodowane „kulejącym” w tych czasach przemysłem farmaceutycznym. Ważnym wydarzeniem dla środowiska aptekarskiego było powołanie w dniu 24 marca 1947 r. Polskiej Wspólnoty Farmaceutycznej. Była to organizacja o charakterze spółdzielczym, zrzeszająca apteki, której podstawowym celem było zapewnienie zaopatrzenia w środki lecznicze zarówno produkcji własnej, jak i obcej. Powołanie tej instytucji polepszyło sytuację aptekarzy.

Prócz szerokiej treści historycznej na łamach czasopisma drukowano materiały dotyczące wydarzeń bieżących, które po latach zyskały, jak już wspomniano, wartość materiałów historycznych i dziś mogą być cennym źródłem informacji. Szczególnie można tu wymienić: sprawozdania z działalności NIA, Okręgowych Izb Aptekarskich, Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia, relacje ze zjazdów¹⁵, imprez okolicznościowych, wycieczek, szkoleń i kursów, a także komunikaty, ustawy, zarządzenia¹⁶ i odezwy. Zgodnie z „duchem czasu” drukowano też wiadomości o obchodach świąt państwowych, jak np. 1-majowe Święto Pracy¹⁷ i inne. Dużo miejsca na forum pisma poświęcono osiągnięciom przemysłu farmaceutycznego w ZSRR i krajach demokracji ludowej¹⁸.

„Farmacja Polska”, i to od samego początku, była jedynym czasopiśmie fachowym, które pozwalało czytelnikom-farmaceutom na zapoznanie się z przemianami dotyczącymi zawodu.

Prezydium Naczelnej Izby Aptekarskiej wyznaczyło szereg istotnych zadań, przed którymi stała polska farmacja. Za jedno z najważniejszych, o którym m.in. pisano na łamach czasopisma, uznano rozwój nauk farmaceutycznych i utrzymanie wysokiego poziomu wykształcenia farmaceutów. Już 26 marca 1946 r. zwołano Zjazd

¹⁴ B. Borkowski, *Czy nastąpi upaństwowienie aptek?*, „Farmacja Polska” 1945, nr 2, s. 50–51.

¹⁵ S. Adamski, Z. Gołucki, *Historia Zjazdów Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego w XXX-leciu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Farmacja Polska” 1974, nr 8, s. 739–747.

¹⁶ W. B., *Służba zdrowia w drugim roku Planu 6-letniego*, „Farmacja Polska” 1951, nr 4, s. 60–61.

¹⁷ E. S., *Święto Pracy*, „Farmacja Polska” 1962, nr 8, s. 179–180.

¹⁸ S. *Badanie lekarstw przyrządzanych w aptekach na terenie ZSRR*, „Farmacja Polska” 1951, nr 11, s. 310–313.

Farmacji Naukowej, na którym przewodnim tematem był program studiów farmaceutycznych z potrzebą ich reorganizacji, tj. „dopasowania” do ówczesnych potrzeb. Już w pierwszych miesiącach funkcjonowania Prezydium NIA wydało Kodeks Etyki Zawodowej, uporządkowało ustawodawstwo i opublikowało ustawę o leku¹⁹. Problem przeprowadzenia reformy studiów farmaceutycznych poruszano kilkakrotnie. Cenne artykuły zamieścili m.in. S. Bukowski w 1957 r.²⁰, H. Ellert w 1962 r.²¹, B. Borkowski w 1968 r.²² Po raz pierwszy sprawę szkolenia podyplomowego poruszył w 1955 r. M. Kluger²³, a temat ten był także kontynuowany w latach późniejszych przez E. Szyszko, H. Ellerta i S. Binieckiego. Potrzebę organizowania stałych, cotygodniowych lub comiesięcznych spotkań o charakterze towarzysko-naukowym, w celu pogłębiania i poszerzania wiedzy, ale też integracji członków zawodu zgłosił W. Roeske²⁴. Warto wspomnieć tu o artykule prezentującym powstanie i działalność Sekcji Naukowej Farmacji²⁵, której to działalność niewątpliwie przyczyniła się w latach późniejszych do utworzenia czterech Wydziałów Farmaceutycznych na uniwersytetach: w Łodzi, Lublinie, Gdańsku i Wrocławiu²⁶. Na łamach czasopisma toczyły się liczne dyskusje na temat kształcenia farmaceutów. Wynikały one nie tylko z potrzeby wspomnianej już reformy studiów farmaceutycznych, ale przede wszystkim z konieczności dostosowania zawodu do społecznej i „nowej roli” służby zdrowia²⁷. Dlatego też w latach pięćdziesiątych starano się zmienić program nauczania farmacji na taki, aby przyszli farmaceuci mogli podejmować pracę nie tylko w aptekach, ale również w rozwijającym się przemyśle, w stacjach sanitarno-epidemiologicznych oraz innych placówkach²⁸. Obok magistrów farmacji pojawił się zawód technika farmaceutycznego, o którym także pisano w „Farmacji Polskiej”. Wykształcenie ich było niższe, ale czas potrzebny do przygo-

¹⁹ S. Bukowski, *Farmacja a społeczeństwo*, „Farmacja Polska” 1946, nr 1, s. 18–22.

²⁰ S. Bukowski, *Spór o istotę farmacji*, „Farmacja Polska” 1957, nr 1, s. 6–9.

²¹ H. Ellert, *Niektóre uwagi o doszkalanii podyplomowym magistrów farmacji*, „Farmacja Polska” 1962, nr 7, s. 157–159.

²² B. Borkowski, *Kształcenie kadr farmaceutycznych wyższych i średnich*, „Farmacja Polska” 1968, nr 1–2, s. 91–96.

²³ M. Kluger, *Doszkalanie farmaceutów*, „Farmacja Polska” 1955, nr 11, s. 282–283.

²⁴ W. Roeske, *Sine ira et studio*, „Farmacja Polska” 1947, nr 5, s. 183–185.

²⁵ R. Rembieniński, *Rys historyczny rozwoju sekcji naukowej farmacji*, „Farmacja Polska” 1946, nr 1, s. 11–14.

²⁶ B. Borkowski, *U progu Nowego Roku*, „Farmacja Polska” 1946, nr 1, s. 14–17.

²⁷ K. Chojnacki, *Spoleczne zadania farmacji a studia farmaceutyczne w Polsce*, „Farmacja Polska” 1955, nr 11, s. 279.

²⁸ W. B., *Socjalizacji ustroju aptekarstwa*, „Farmacja Polska” 1951, nr 1–2, s. 1–7.

towania do zawodu – dwukrotnie krótszy. To właśnie w tych latach zaczęły powstawać pierwsze średnie szkoły farmaceutyczne, później przemianowane na technika.

Czasopismo „Farmacja Polska” współpracowało z podobnymi redakcjami czasopism w innych krajach. Wymieniano artykuły naukowe i zawodowe, zamieszczano tłumaczenia tekstów zagranicznych, ale też wywiady z przedstawicielami Międzynarodowej Federacji Farmaceutycznej, publikowano recenzje obcych wydawnictw. Utrzymywano kontakty z przedstawicielami zawodu na zjazdach naukowych, o czym informowano na łamach pisma²⁹.

Duże znaczenie miały także publikowane życiorysy przedstawicieli zawodu, nekrologi, a także dane statystyczne na temat rozwoju farmacji polskiej. Najwięcej artykułów w tym zakresie zamieścili: W. Roeseke, W. Głowacki, R. Rembieliński czy B. Kuźnicka.

Analizując ogół materiału w „Farmacji Polskiej”, stwierdzić można, że większość artykułów to prace naukowe: oryginalne i pogładowe ze wszystkich dyscyplin farmacji, a także doniesienia o osiągnięciach w poszczególnych dziedzinach nauk farmaceutycznych³⁰. W czasopiśmie ukazywały się też interesujące prace z zakresu analityki farmaceutycznej, leku naturalnego, analityki toksykologicznej i bromatologicznej. Na łamach „Farmacji Polskiej” drukowano również wiele prac z farmakologii, farmacji stosowanej oraz dziedzin pokrewnych³¹. Jednak redakcja od momentu powstania czasopisma, tj. od 1945 r., skupiała się w dużym zakresie na przedstawieniu historii farmacji, aptekarstwa i etyki zawodowej. Aczkolwiek zajmowano się też problemami dotyczącymi spraw bieżących, które związane były ze zmianami ustrojowymi i postępującą reorganizacją służby zdrowia, w tym i przemysłu farmaceutycznego³². Należy podkreślić, że artykuły drukowane na łamach czasopisma, stanowiące niejednokrotnie podstawę do późniejszych polemik, są dziś niezwykle cennym źródłem do poznania historii zawodu i przemian zachodzących w polskiej farmacji.

²⁹ E. Szyszko, *Polska prasa farmaceutyczna (1820–1962)*, „Farmacja Polska” 1963, nr 1–2, s. 17–22.

³⁰ W.W. Głowacki, *Ćwierćwiecze czasopisma „Farmacja Polska” (1945–1969)*, „Farmacja Polska” 1970, nr 2, s. 87–102. Dział prac naukowych był najobszerniejszy i dla przykładu w 1948 r. stanowił 38%, w 1964 roku – już 55%, a w 1969 r. – 69%.

³¹ Tamże. W latach 1945–1965 opublikowano 16,5% artykułów z analizy chemicznej i bromatologicznej, 26% – z farmacji stosowanej i receptury, 3,7% – z technologii środków leczniczych, 21,4% – z botaniki farmaceutycznej i farmakognozji, 9,4% – z biochemii i farmakodynamiki, 5% – z mikrobiologii i higieny.

³² M. Dorna, *Status farmaceutyki polskiego*.